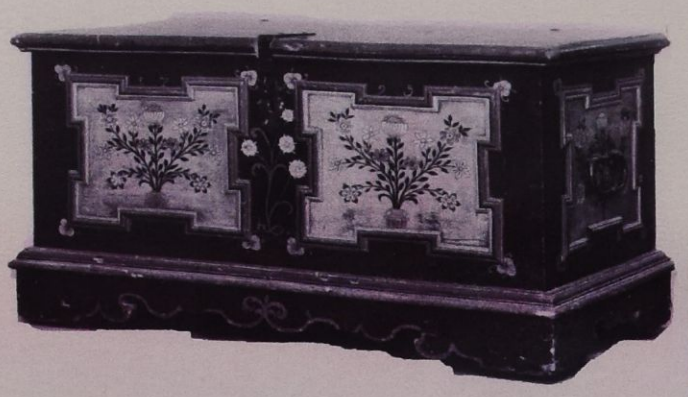

Státní okresní archiv Karviná

Vás zve na výstavu

Z trógły našej starki

od 1. června 2021
na adrese Fryštátská 55, Karviná-Fryštát

Starka čili babička, je důležitou osobou v životě každého z nás. Kdo by rád nevzpomínal na prázdniny, nebo alespoň návštěvy u babičky. Její vyprávění o životě má nádech tajemna a dávné historie. Tehdy bylo všechno jiné, tak nějak krásné a romantické. I přesto, že neměly lehký život, umějí o něm babičky vyprávět s lehkostí a nadhledem. A co teprve, když babička otevře skříň či truhlu se svými svatebními šaty nebo dokonce krojem. Pojďme na chvíli nahlédnout, co všechno mohla ukrývat starčina trógła.

Kroje jsou totiž nedílnou, i když často opomíjenou, součástí naší historie. Jejich podoba se během staletí nošení měnila. Lidé si svůj oděv přizpůsobovali. Kroj formovaly geografické podmínky, dostupné materiály pro výrobu, vliv okolních regionů a obchodních cest, a také vkus jednotlivých nositelů. Tuhá beskydská zima nepřála příliš tenkým materiálům. Kopcovitý terén zase znemožňoval ženám nosit dlouhé sukně ke kotníkům.

Kroj není uniforma. I když na první pohled se může zdát, že všechny kroje jsou stejné, opak je pravdou. Nenajdete dva úplně stejné kroje. A pokud ano, jedná se o novodobé rekonstrukce, které čerpaly z mála dochovaných původních krojů.

Každý jednotlivec měl potřebu si svůj kroj přizpůsobit svému osobnímu vkusu. Je to stejné jako s dnešním oblečením. Všichni nosíme rifle, ale nikdo nechce chodit ve stejných riflích jako ostatní, každý z nás je chce mít trošku jiné.

Poděkování za zapůjčení materiálů na výstavu *Z trógły našej starki* patří:

Muzeu Těšínska, příspěvková organizace
Státnímu okresnímu archivu Frýdek-Místek
Folklornímu souboru Olšina z Orlové
Folklornímu souboru Olšinka z Orlové
Folklornímu souboru Slezan Český Těšín
Folklornímu souboru Slezanek Český Těšín
Městu Jablunkov

Kde to vlastně jsme?

Těšínské Slezsko je v podstatě území bývalého Těšínského knížectví, které bylo po první světové válce rozděleno mezi Československo a Polsko. Jeho severní hranici tvoří pomyslná čára mezi Bohumínem a Bielskem v Polsku (Biała leží za stejnojmennou říčkou, která tvořila hranici mezi Těšínským knížectvím a Malopolskem). Na jihu je Těšínsko ohraničeno státní hranicí se Slovenskem a dále městem Frýdek (Místek byl už na Moravě). Řeka Ostravice, která odděluje Frýdek od Místku a Moravskou Ostravu od Slezské Ostravy, tím vytváří hranici Těšínského Slezska. Ostravice se za Ostravou vlévá do Odry, a tak se dostaneme zpět k Bohumínu.

Kroje Těšínského Slezska můžeme rozdělit do 4 typů: těšínský, orlovský, goralský a jablunkovský. Nejstarším typem kroje na zdejším území je kroj goralský. Naopak nejvíce městských prvků vstřebal kroj orlovský.

Těšínský kroj nosili jak měšťané samotného Těšína, tak také obyvatelé okolních vesnic. Výrazná těšínská sukně během 19. století pronikla až do horských vesnic jako je Horní Lomná, kde ji ženy nosily do kostela a jako slavnostní oděv. Těšínská sukně má živůtek spojený se sukní jako pozůstatek renesančního celistvého oděvu. Jde o vlněnou bohatě řasenou sukni vespod lemovanou modrou stuhou – galonkou a sametový živůtek s bohatou plastickou výšivkou zlatou či stříbrnou kovovou nití a zlatými portami. Mužský kroj je šitý z modrého vlněného sukna, lemovaný červeným suknem především na vestě a kabátu. Pod vestou nosili muži dlouhou bílou košili s límečkem a rukávy řasenými na ramenou i u zápěstí.

Ženy a dívka v těšínském kroji mladšího typu na dobové pohlednici
(Český Těšín, 1937)

Dívka v těšínském kroji
(Folklorní soubor Slezan, Strážnice 1961)

Jiřina Králová v těšínském kroji. Vdaná žena v čepci a pleně, s těšínskými šperky
(60. léta 20. století)

Vdané ženy z Jablunkova – Bělé v těšínském kroji mladšího typu
(Jablunkov – Bělá, 20. léta 20. století)

Folklorní soubor Slezan v těšínských krojích 1958

Folklorní soubor Slezan v těšínských krojích 1958

Vdaná žena z Třanovic v těšínském kroji mladšího typu
(Třanovice, 1900)

Okresní dožínky v Českém Těšíně v roce 1959, pár v těšínském kroji
(Folklorní soubor Slezan, 1959)

Okresní dožínky v Českém Těšíně v roce 1959, pár v těšínském kroji
(Folklorní soubor Slezan, 1959)

Paní Hrušková z Horní Lomné „za řekou“ v původním těšínském kroji je důkazem expanze ženského těšínského kroje do horských oblastí.
(Horní Lomná, 1950)

Lidový kroj z okolí Těšína, polovina 19. století
(převzato z publikace V. Tomolová, I. Stolařík, J. Štika: Těšínsko)

Folklorní soubor Slezan v těšínských krojích
(Karviná, 2018)

Folklorní soubor Slezan v těšínských krojích
(Karviná, 2018)

Orlovský kroj se nosil, jak již název napovídá, v okolí města Orlová, tedy i v Karvinné. O karvinském kroji ovšem nelze hovořit, protože v polovině 19. století, kdy se kroje ještě běžně nosily, byla Karvinná pouze vesnicí, na rozdíl od Orlové, která byla významným historickým městem.

Ženský orlovský kroj se vyznačuje živůtkem odděleným od sukně, ale vyrobeným ze stejného materiálu, nejčastěji brokátu nebo atlasu. Taktéž zástěra byla ze stejného materiálu. Sukně se nosila hodně řasená a škrobená, dlouhá až ke kotníkům a pod ní ještě 3 naškrobené a bohatě nařasené spodničky zdobené krajkou nebo výšivkou. Přes ramena ženy nosily bílý šátek zastrčený do sukně. Mužský oděv byl velmi podobný těšínskému, jen Orlované nosili tmavší barvy (od tmavě modré až po černou). Stejně jako muži v Těšíně nosili také v Orlové bílou košili s límečkem a nařasenými rukávy a soukenné kalhoty a vestu s kabátem.

Jiřina Králová v orlovském kroji staršího typu s čopkóm rulkovanóm
(60. léta 20. století)

Zpěvačky Folklorního souboru Slezan v orlovských krojích
(60. léta 20. století)

Skupina v orlovských krojích na Národopisné výstavě v Orlové v roce 1894 (detail levé části fotografie)

Folklorní soubor Slezan v orlovských krojích při odjezdu na vystoupení
(60. léta 20. století)

Orlovské kroje – starší i mladší vývojový typ
(Strážnice 1960)

Dívka v mladším vývojovém typu orlovského kroje
(školní soubor při Základní devítileté škole Karviná – Doly, Jindřich, 1958)

Slezská svatba na Národopisné výstavě v Orlové v roce 1894

Průvod na Národopisných slavnostech v Orlové v roce 1937

Tanečnice v orlovských krojích na Národopisné výstavě v Orlové v roce 1937

Rodina v orlovských krojích staršího typu
(Folklorní soubor Olšina, 2016)

Svobodný pár v orlovských krojích staršího typu
(Folklorní soubor Olšina, 2016)

Goralský kroj je nejstarším typem kroje na Těšínském Slezsku a jedním z nejstarších v Česku. Vyznačuje se jednoduchostí střihů jak v mužském, tak i v ženském kroji. Díky tomu byli goralé v podstatě soběstační v oblékání. Goralský oděv, především ženský, má mnohem méně vrstev než kroje okolní. Ženy nenosí žádné spodničky ani vesty. Jako svrchní oblečení používají velké bílé plachty svázané na prsou obyčejným uzlem. Oděv byl zcela přizpůsoben prostředí, ve kterém goralé žili, tedy horám.

Muži nosili dlouhou bílou košili z damaškového plátna s rozparkem na hrudi. Košile byla rovného střihu ve tvaru písmene T s malou červenou výšivkou pod rozparkem. Na košili nosili červenou nebo černou vlněnou vestu zdobenou stříbrnými knoflíky. Dále bílé vlněné nohavice, připevněné k tělu dlouhým koženým opaskem. Ženy nosily bílé rukávce (kabotek) bez živůtku, černou vrapovanou sukni a přes ni uvázanou zástěru z modrotisku. Goralé chodili v krpcích. Ženy v zimě nosily dlouhé pletené punčochy naskládané do hustých drobných vrapů. Muži do krpců obouvali vysoké vlněné ponožky a pro zpevnění kotníků při práci si je nahusto omotávali dlouhou kroucenou šňůrou. Oděv byl doplněn černým kloboukem se širokou krempou a guňou z hnědého valchovaného sukna, která nahrazovala kabát.

Starý gajdoš
(1. polovina 20. století)

Skupina goralů na Národopisné výstavě v Orlové v roce 1937

Starý goral
(převzato z publikace František Sláma: Vlastenecké putování po Slezsku)

Goralé po vystoupení na Živnostenské výstavě v Orlové v roce 1922

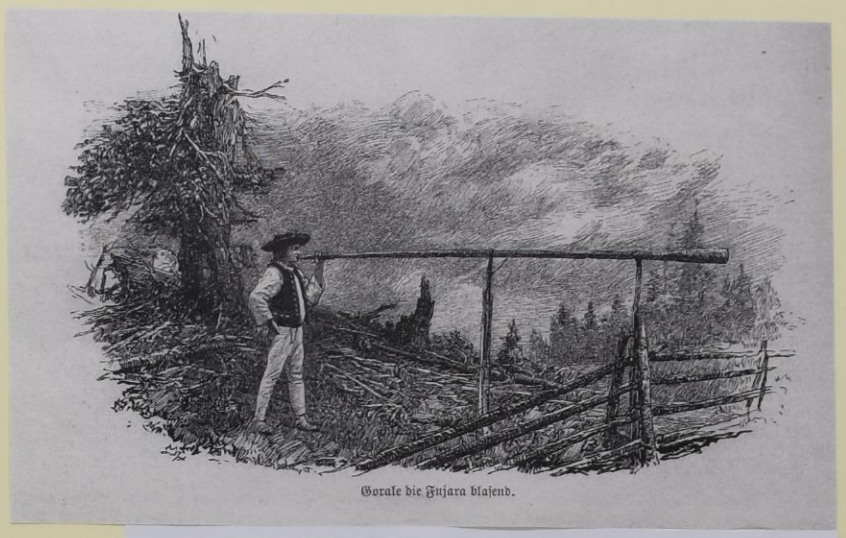
Průvod na 1. máje 1959 v Českém Těšíně, Folklorní soubor Slezan v goralských krojích

Goralé s Jackem
(začátek 20. století)

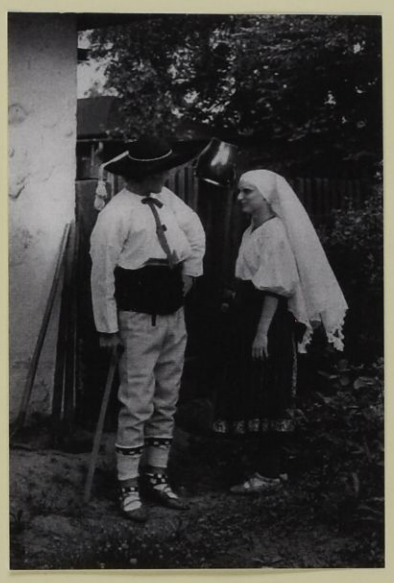
Průvod na 1. máje 1959 v Českém Těšíně, Folklorní soubor Slezan v goralských krojích

Goral hrající na fujaru
(převzato z publikace Österreichisch – Ungarische Monarchie in Wort und Bild, Mähren und Schlesien)

Josef Mánes, krojová studie pracující goralky. Zajímavostí je, že žena nemá oblečenou ťasnochu, je tedy bez spodního prádla, což nebývalo obvyklé.
(převzato z publikace František Žákavec: Dílo Josefa Mánesa, svazek II.)

Muž v klobouku a širokém koženém opasku, který goralé používali pro zpevnění těla při těžké práci v lese.
Žena v čepci a pleně „na spušč". Naškrobená plena je v rozích bohatě vyšita křížkovým stehem. Škrob se získával neustálým poléváním a šlapáním žita, vzniklá sedlina se následně vylisovala a usušila
(Folklorní soubor Javorový, 2. polovina 20. století)

Starý goral z okolí Jablunkova
(začátek 20. století)

Zpěvačky folklorního souboru Slezan v goralských krojích
(2. polovina 20. století)

Gajdošská dvojka
(Folklorní soubor Slezan, 2016)

Folklorní soubor Slezan v goralských krojích, 2018

Svobodný pár v goralském kroji
(Folklorní soubor Olšina, 2016)

Jablunkovský kroj patří k jednomu z mála zachovaných městských krojů v Česku. Dává na odiv bohatství zdejších měšťanů, kteří jej nosili ještě ve druhé polovině 19. století, při slavnostních příležitostech až do druhé světové války. Jablunkovský kroj je ušit z drahých látek (samet, hedvábí, měňavý kamlot, dracoun), ale nejvýraznějším projevem bohatství měšťanů byla jejich obliba ve špercích. Především ženský oděv je až nadměrně zdoben šperky, ale ani muži nezůstávali pozadu a hrdě dávali na odiv své stříbrné šperky. V mužském kroji lze spatřit prvky vojenských uniforem, které mimo jiné odkazují na strážní službu Jablunkovanů.

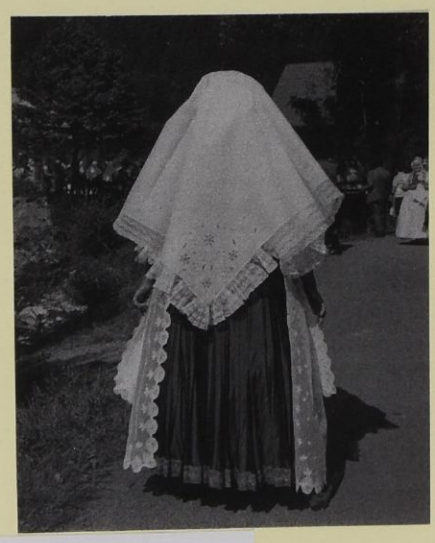

Rodina Dr. Hanaka v původních jablunkovských krojích
(začátek 20. století)

Manželský pár v jablunkovském kroji
(1. polovina 20. století)

Jiřina Králová v rekonstruovaném jablunkovském kroji, 1973

Rodina Dr. Hanaka v původních jablunkovských krojích
(začátek 20. století)

Jablunkované na jubilejním průvodu k 60. výročí vlády Františka Josefa I. v roce 1908
(převzato z publikace V. Tomolová, I. Stolařík, J. Štika: Těšínsko)

Jacek z Jablunkova
(převzato z publikace František Sláma: Vlastenecké putování po Slezsku)

Starý Jacek z Jablunkova
(převzato z publikace Österreichisch – Ungarische Monarchie in Wort und Bild, Mähren und Schlesien)

Nevěsta v jablunkovském kroji v roce 1919
(převzato z publikace V. Tomolová, I. Stolařík, J. Štika: Těšínsko)

Rekonstrukce jablunkovských krojů a šperků
(Folklorní soubor Olšina, 2016)

Rekonstrukce jablunkovských a těšínských krojů a šperků
(Folklorní soubor Slezan, 2011)

Úprava vlasů svobodné dívky z Jablunkova
(Folklorní soubor Olšina, 2016)

Děti

Předškolní děti běžně chodily jen v dlouhé košili a bosy, protože se většinou pohybovaly jen v okolí domu. Košile byla stejná pro chlapce i dívky. Jak děti rostly, dotrhávaly staré oblečení po rodičích a sourozencích, nebo se na ně oblečení přešívalo. V dospívání, kdy už děvčata byla schopna si oděv sama udržovat, dostávala bílé rukávce (kabotky), které byly náročné na údržbu (škrobení apod.). Odrostlejší děti si nohy omotávaly onucemi, které ještě obtočily červenou šňůrou, a obouvaly krpce. Samozřejmě, že děti bohatých měšťanů a sedláků nosily stejný oděv jako jejich rodiče, jen v jiné velikosti.

Děvčátko v těšínském kroji
(Folklorní soubor Slezanek, 2020)

Chlapec v goralském kroji
(Folklorní soubor Slezanek, 2020)

Dívky v orlovských krojích
(Folklorní soubor Olšinka, 2017)

Markéta Bydlošková vítá prezidenta Masaryka v Hnojníku
(Hnojník, 6. 7. 1930)

Děti v různorodých krojích při příchodu Poláků v roce 1938
(Karviná, 1938)

Folklorní soubor Olšinka, 2017

Děti na podiu při příchodu Poláků v roce 1938. Dívka v orlovském kroji, chlapci v hornických uniformách
(Karvinná, 1938)

Děti v těšínských krojích
(Folklorní soubor Slezanek, 2017)

Děti v orlovských krojích
(Folklorní soubor Olšinka, 2017)

Ženy a děti v levé části fotografie mají oblečené obnošené kroje, pravděpodobně nosily materiál na stavbu. Za povšimnutí také stojí připoutání dětí pruhem látky k tělu, z něhož vychází i dnes velmi moderní nošení dětí v šátku.

(Stavba sokolovny, Żywiec, po roce 1902)

Šperky

Výraznou a nákladnou součástí krojů na Těšínsku byly šperky. Jejich výrobu zajišťovali zlatníci v Těšíně a Jablunkově. Nejnákladněji byl zdobený jablunkovský kroj, protože jeho nositeli byli bohatí měšťané z Jablunkova. Naopak nejméně šperků patří ke kroji goralskému a orlovskému.

Ve větší míře se šperky uplatňují na ženském kroji, mužský kroj je zdoben pouze stříbrnými knoflíky na vestách a kabátech. Výjimku tvoří městečko Jablunkov, kde se šperky zdobí i mužské oděvy.

Nejběžnějším šperkem byly hočky. Stříbrná očka s ozdobou, která se přišívala k živůtku. Očky se protahoval stříbrný řetízek při stahování živůtku.

Také spinka patřila k běžným šperkům na Těšínsku. Nosila se dokonce i ke goralskému kroji. Jedná se v podstatě o stříbrnou brož, která u krku spínala ženské rukávce.

V Těšíně i jeho okolí nosily bohaté měšťanky a selky stříbrné pásy s drobnými řetízky, které volně splývaly na sukni.

Přodek neboli lancušek je náhrdelník ze stříbrných řetízků, které jsou ozdobně propojeny. Uprostřed řetízků je upevněn filigránový zlacený přívěsek. Přodek se zavěšoval na ramínka živůtku a tvořil doplněk stříbrného pásu. Nosil se jen při významných slavnostních příležitostech.

Jablunkované se zdobili nákladnými stříbrnými řetízky – orpanty. Muži si jimi spínali mentyčku přehozenou přes ramena. Také na vestě nosívali několik stříbrných řetízků se zavěšenými penízky nebo hodinkami. Stříbrný přívěsek nosili také na beranici válcovitého tvaru. Ženy si orpanty zavěšovaly do výstřihu bruclíků. Kolem krku nosívaly ještě šňůru filigránových perel a řetízek s penízkem. Při svatbě dostaly do výbavy stříbrný, často pozlacený, pás, který byl nejnákladnější součástí kroje. Traduje se, že Jablunkovanky si ve výbavě přinesly měřičku stříbra.

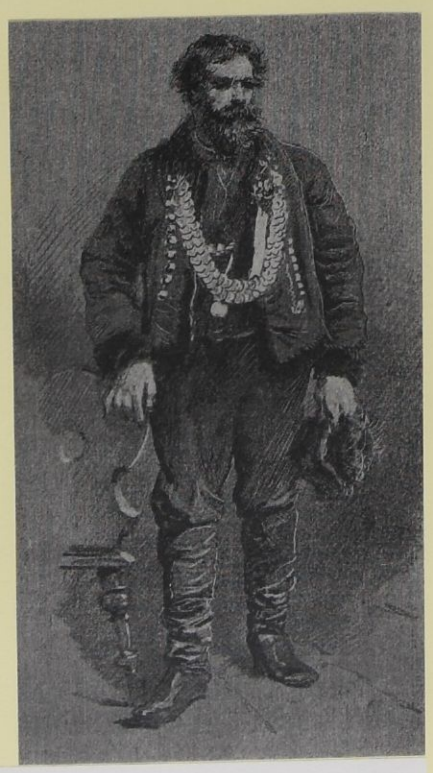
Žena v těšínském kroji se stříbrným přodkem a pásem
(Folklorní soubor Slezan, 2012)

Manželský pár v jablunkovském kroji
(Folklorní soubor Slezan, 2015)

Žena v jablunkovském kroji s karkulou na hlavě a stříbrným pásem
(polovina 19. století)

Muž v jablunkovském kroji s mohutným lancuškem na kabátě
(polovina 19. století)

Dívka v těšínském kroji se stříbrným pásem
(Folklorní soubor Olšina, 2016)

Hornická uniforma

S rozvojem těžby ve druhé polovině 19. století byli na Karvinsko zváni odborníci na uhelnou těžbu, kteří kromě moderních postupů těžby přinesli i hornickou uniformu. Většina z nich přišla z Horního Slezska nebo Příbramska, kde již byla tradice hornické uniformy zavedená. I přesto, že až do roku 1909 bylo povinností každého horníka nosit hornický kroj jako slavnostní oděv, mnozí z nich to nedodržovali. Především proto, že si tento drahý oděv z černého sukna museli pořizovat na vlastní náklady. Zprvu jej proto nosili jen bohatší horníci a báňští úředníci a dědil se z otce na syna. A protože muži ve druhé polovině 19. století již vyměnili vesnický oděv za městský, postupně přijali jako slavnostní oděv hornickou uniformu, kterou s náležitou pýchou nosili. Uniforma řadila nositele nejen k hornické profesi, ale také ke konkrétní šachtě.

Chlapec v hornické uniformě
(Karviná 1970)

Horníci ve slavnostních uniformách, průvod v Karviné 1939

Horníci ve slavnostních uniformách, průvod v Karviné 1939

Hornická kapela na Národopisných slavnostech v Orlové, 1937

Hornická kapela v průvodu v Bohumíně
40. léta 20. století

Skupinová fotografie horníků Dolu Gabriela, 1947

Pohlednice z Karviné zobrazující mimo jiné horníka, 1899

Pohlednice z Karviné zobrazující mimo jiné horníka, 1899

Horníci ve slavnostních uniformách v průvodu při příležitosti exhumace prvních dvanácti obětí popravených nacisty 18. 9. 1939 v lesíku u Jámy Barbora
(Karvinná, 1945)

Muži v hornických uniformách
(Folklorní soubor Olšina, 2016)

Slavnostní přijímání nových členů do hornického stavu, slavnost Dolu ČSA v Karviné, 1993

Slavnostní přijímání nových členů do hornického stavu, Skok přes kůži, slavnost Dolu ČSA v Karviné, 1993

Folklorní soubor Olšina, muži v hornických uniformách, ženy v orlovském kroji, 2016

Sokolský kroj

Nošení sokolského kroje bylo výsadou členů Sokola. Pro potřeby spolkové činnosti vznikl nejdříve mužský oděv a cvičební úbor. Na konci 19. století dostali jednotný cvičební úbor také dorostenci a žáci, kteří jej používali i jako slavnostní. S nástupem emancipace začaly do Sokola vstupovat i ženy, tudíž bylo nutné vytvořit také ženský sokolský kroj včetně cvičebního úboru. První návrhy sokolského kroje vytvořil Josef Mánes, který byl inspirovaný národním krojem, protože myšlenka Sokola se vztahovala, a dodnes i vztahuje, k vlastenectví. Není tedy divu, že do svého kroje zakomponovali vlastenecké prvky. Původní Mánesovy návrhy upravil František Ženíšek spolu s Františkem Kožíškem. Sokolský oděv vždy reagoval na společenské dění i náladu v zemi. Od počátku odrážel vlastenecké smýšlení svých členů, jejich vztah k tradicím, historii a národnímu uvědomění, což se projevovalo např. v barevnosti.

Mužský sokolský kroj svou podobu měnil jen minimálně. Je ušitý z tuhé látky, ale ve druhé polovině 19. století se šil z tenké látky, takže se v těchto krojích dalo i cvičit. Sokolský kroj připomíná vojenskou uniformu a je inspirovaný národním krojem, tak zvanou čamarou, kterou v podstatě nahradil. Sestává z jezdeckých kalhot, vysokých měkkých holínek, červené košile se stojáčkem, saka s ozdobným zapínáním a čapky se sokolím pérem. Zajímavostí je, že právě červená košile se stala předmětem sporů. Mnoho členů, především starších, ji odmítalo nosit, protože jim červená barva připadala zženštilá. Někteří kvůli tomu dokonce vystoupili ze Sokola. Za to mladé generaci se líbila, a i kvůli červené košili do Sokola vstupovala. Naopak ženský sokolský kroj, slavnostní i cvičební, vždy podléhal dobové módě a vkusu.

I když se v podstatě jedná o uměle vytvořenou uniformu určenou pro spolkovou činnost, díky rozmachu sokolského hnutí se sokolský kroj rozšířil po celém území Česka.
A v oblastech, kde již muži odložili lidové kroje a běžně nosili městskou módu, se sokolská uniforma stala náhražkou slavnostního kroje i v soukromém životě. Její nositel se také hrdě hlásil k české národnosti.

Krajský sokolský slet v Orlové 1934

Správní výbor TJ Sokol Doubrava 1920

Krajský sokolský slet v Orlové 1934, prostná mužů

Správní výbor TJ Sokol Bohumín město 1929

Správní výbor TJ Sokol Karvinná kolem roku 1920

Správní výbor TJ Sokol Karvinná kolem roku 1920

Krajský sokolský slet v Orlové 1934

Národní kroj

První světová válka znovu vyvolala potřebu veřejně se přihlásit k odkazu předešlých generací a manifestovat své češství, podobně jako tomu bylo v době národního obrození. Jedním z těchto projevů se stalo oblékání tzv. národního kroje, respektive toho, co se v městském prostředí za národní kroj mohlo považovat. Šlo o více či méně přijatelně stylizované oděvy inspirované lidovými kroji. Na národním kroji byly používány nejčastěji motivy z kroje kyjovského a piešťanského. Především proto, že v okolí Kyjova i Piešťan se kroj stále nosil, a také proto, že tyto kroje byly bohatě vyšívané a tudíž odkazovaly na bohaté tradice předků. Kromě prvků z našeho lidového prostředí se na národním kroji používaly také motivy ostatních národů.

Národní kroj se nosil hlavně ve městech a postupně se rozšiřoval i do oblastí, kde se původní lidový oděv již nedochoval. Národní kroj se oblékal především na významné svátky a události spojené s příležitostí ukázat nositelovo národní smýšlení.

Je pozoruhodné, že národní kroj nosily téměř výhradně ženy a dívky. Také při různých slavnostech v nich tančí především ženy a dívky (Majáles v Orlové 1934, Národní slavnosti 1937 Orlová). Muži místo národního kroje oblékali kroj sokolský nebo chodili v civilu s viditelnou trikolorou. Také většina dochovaných fotografií zobrazuje pouze ženy a dívky v národních nebo regionálních krojích, a muže v sokolských krojích. Pravděpodobnou příčinu můžeme hledat v konzervativnosti žen. Ženy byly nositelkami tradic a kroje odkládaly později než muži. Také do svého oděvu později přijímaly módní prvky. Naopak muži do svého oděvu rychleji vstřebali prvky městského módního oděvu a také kroj mnohem dříve odložili. V některých oblastech ženy nosily kroje i o jednu či dvě generace déle než muži.

Dívky v národních krojích na dožínkách
(1. polovina 20. století)

Manželé Hanečkovi
(30. léta 20. století)

Převoz ostatků obětí Životické tragédie 24. června 1945

Děvčátka v národních krojích ve slavnostním průvodu v Bohumíně
(40. léta 20. století)

Vítání prezidenta Masaryka ve Fryštátě 6. července 1930

Majáles v Orlové 1934

Dívky v národních krojích na Majálesu v Orlové v roce 1934

Slavnostní zahájení Majálesu v Orlové v roce 1934

Průvod při slavnostním odhalení praporu československých socialistů na fryštátském náměstí v roce 1925

Dívky v národních krojích na Majálesu v Orlové v roce 1936

Skupina tanečníků národních tanců na Majálesu v Orlové v roce 1934

Majáles v Orlové 1934

Majáles v Orlové, 1934

Návrat uprchlíků do Fryštátu, 1920

Podle kroje poznáš…

Kroj o svém nositeli či nositelce prozrazoval mnoho informací. Na první pohled bylo zřejmé odkud je, jak je zámožný, zda je svobodný, ženatý nebo vdovec.

Svobodné dívky na celém Těšínsku nosily jeden cop ozdobený barevnou pentlí. Výjímkou bylo samotné město Jablunkov, kde si dívky omotávaly cop zlatou stuhou a obtáčely jej kolem stříbrné lžičky na temeni hlavy.

Vdané ženy vždy nosily čepec, pod který si stáčely jeden nebo dva copy. Čepec byl síťovaný s paličkovanou, háčkovanou nebo vyšívanou krajkou. Přes něj ještě nosívaly bílou bohatě vyšívanou plenu, nebo šátek ve všední den. Doma nebo na poli ženy šátky odkládaly a chodily pouze v čepci. Některé ženy čepec neodkládaly ani na noc, manžel je vlastně bez čepce viděl naposledy v den svatby.

V okolí města Orlová se místo síťovaných čepců a šátků nosily také čopku rulkovanóm, což byl čepec zdobený výšivkou, flitry a nařasenou stuhou podél obličeje. Tyto čepce bylo velmi náročné vyprat a znovu naškrobit, proto je ženy dávaly ke specializovaným pradlenám. K čepci byla v týle připevněna široká stuha, která splývala až k pasu. Čepec u orlovského kroje má jiný střih než čepce u těšínského nebo goralského kroje, protože zde je ženy nepřekrývaly plenami ani šátky. Na orlovských čepcích se proto mohla uplatnit výšivka na mnohem větším prostoru.

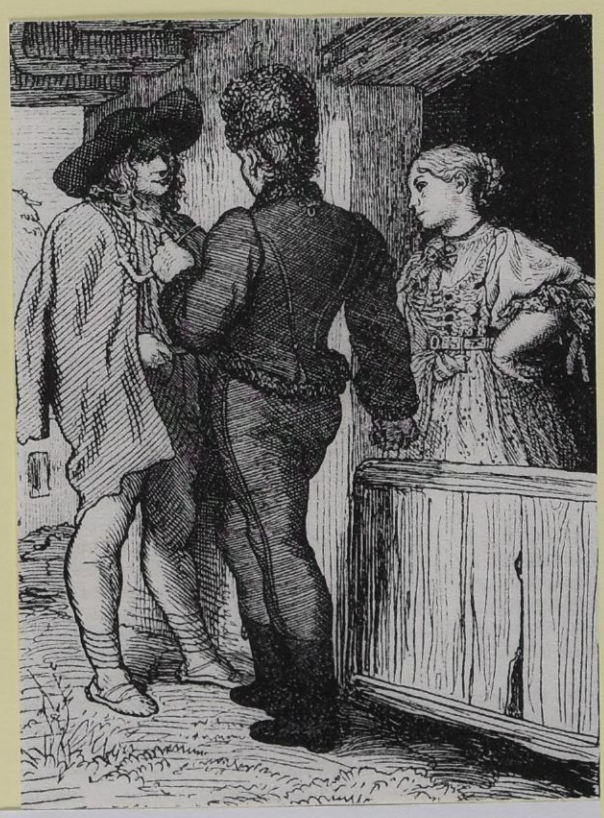
Vdané Jablunkovanky nosívaly při slavnostních příležitostech tak zvanou karkulu. Jedná se o klenutý čepeček potažený sametem. Celý obvod čepečku je pošit dracounovou krajkou, která je doplněna bílými perlami sestavenými do různých ornamentů. Na vrcholu je upevněna korunka z kovových spirálek a cetek. V týle byla navíc zdobena růžicí z brokátu, stuh a dracounové krajky se středem z barevných sklíček. Karkula byla původně součástí oděvu nevěsty, až ve druhé polovině 19. století ji některé ženy nosily i při slavnostních příležitostech.

Vdaná žena čili babka v těšínském kroji
(převzato z publikace V. Tomolová, I. Stolařík, J. Štika: Těšínsko)

Pohlednice z Prašivé – dívky v těšínském a lašském kroji

Goral v rozhovoru s jablunkovany
(převzato z publikace František Žákavec: Dílo Josefa Mánesa, svazek II.)

Ženy a dívka z okolí Těšína
(převzato z publikace Österreichisch – Ungarische Monarchie in Wort und Bild, Mähren und Schlesien)

Pohlednice z Prašivé – zbojníci Ondráš a Juráš ve stylizovaných krojích, ostatní postavy v krojích z okolí Frýdku, tedy pomezí Těšínska a Lašska

Nevěsta v orlovském kroji
(Folklorní soubor Slezan, festival ve Strážnici, 1967)

Nevěsta v karkuli a jablunkovském kroji

Ženich a mládenci v těšínských krojích
(Folklorní soubor Slezan na festivale ve Strážnici v roce 1960)

Čepení nevěsty, ženy v těšínských krojích se šperky sundávají nevěstě věneček, symbol svobodného života, a nasazují jí čepec
(Folklorní soubor Slezan 2020)

Svobodné dívky v těšínském kroji
(Folklorní soubor Slezan, Karviná 2018)

Svobodná dívka z okolí Těšína
(převzato z publikace František Sláma: Vlastenecké putování po Slezsku)

Změna je život, ale!

Lidový oděv, dnes kroj, přebíral prvky z panského módního oblečení, ale s určitým časovým zpožděním, protože musel být všeobecně přijat konzervativní komunitou, jinak by se neujal. Muži přijímali módní prvky do svého šatu mnohem rychleji a častěji než ženy, protože oni byli v častějším kontaktu s obyvateli města. Proto také mnohem dříve kroj odložili a přijali městský styl oblékání. Naproti tomu ženy trávily většinu času doma výchovou dětí a péčí o dobytek a hospodářství. Neměly tedy tolik příležitostí okoukat městskou módu.

V kroji vždy platilo: Co je praktické, zůstává. Díky tomu se dochovala např. goralská košile v původním jednoduchém střihu, nebo ťasnocha v ženském oděvu. Obě také nahrazovaly dnešní spodní prádlo.

Venkovský lid byl k oděvům, především k těm slavnostním, velmi šetrný. Jedna oděvní součástka sloužila svým majitelům mnohdy i po dvě generace. Např. muž si u příležitosti vlastní svatby pořídil kabát, který celý svůj život nosil jen ve svátky. Jeho syn tento kabát nosil ve všední dny, a nakonec ho dotrhával při těžké práci v lese. Životnost jednoho kabátu tak byla přibližně 40 let.

Samozřejmě že takové krpce měly mnohem kratší život. Za rok jich běžný goral spotřeboval i 3 páry. Krpce si goralé vyráběli sami z vyčiněné hovězí nebo vepřové kůže. Z vepřové kůže si šili krpce muži pro těžkou práci v lese, z měkčí hovězí nebo telecí kůže nosily krpce ženy. Krpce také běžně nosila mládež a čeleď. Pro svou jednoduchou výrobu a praktičnost je užívali také obyvatelé v okolí Těšína při těžkých a polních pracích. Část oděvů si lidé byli schopni vyrobit doma sami od výroby materiálu až po ušití a výzdobu výsledného oděvu.

Svrchní a drahé kusy oblečení si lidé šetřili a opatrovali je jako vzácnost především pro jejich nákladnost a pořizovací cenu.

Ženské sukně, zástěry, vesty a sukně se životkem se šily tak, aby si je každá nositelka mohla uzpůsobit na svou postavu. Šily se tedy širší a delší. Vliv na to měla i častá těhotenství a změna postavy během života ženy.

Výrazným a také významným prvkem výzdoby všech krojů je výšivka. Nejdříve se výšivkou zpevňovaly namáhané části oděvů – švy, konce rukávů, límečky u krku. Postupně její obliba stoupala a začala se objevovat i na větších plochách, kde získala funkci pouze estetickou.

Matka s dcerami z Lazů v orlovských krojích. Na oděvu dcer je patrný vliv městské módy - nošení šperků, tmavé sukně i zástěry.
(Lazy, 1. polovina 20. století)

Sjezd hostinských na Živnostenské výstavě v Orlové 1922, pouze dvě hostinské ještě nosily kroj, ostatní jsou oblečeni v konfekčním oděvu

Obyvatelé Jablunkova – Bělé, muži v původních jablunkovských a goralských krojích, ženy v převzatém těšínském kroji

Národní slavnosti Muzejního spolku v Orlové 13. června 1937

Novomanželé z Českého Těšína, nevěsta má na sobě těšínský kroj bez šperků, ženich konfekční oděv
(20. léta 20. století)

Druhý a třetí život

Od poloviny 19. století lidé kroj postupně odkládali a oblékali se do módních a moderních oděvů. Proto vznikající muzea začala sbírat mimo jiné i lidový oděv. Nejen díky nim, ale i díky nadšeným amatérským sběratelům se kroje dochovaly do dnešních dob.

Již na konci 19. století vznikla myšlenka prezentovat lidovou kulturu široké veřejnosti, protože na mnohých místech Česka již zanikala nebo dokonce vymizela úplně. V roce 1895 se uskutečnila velká Národopisná výstava českoslovanská v Praze, na které se představily všechny regiony Českých zemí. Této výstavě předcházela velká sběratelská akce, do níž se zapojilo mnoho sběratelů z jednotlivých regionů, kteří do Prahy zasílali nejen informace o tom, v jakém stavu je v dané oblasti lidová kultura, ale také části lidových oděvů, řemeslných výrobků a dalších artefaktů běžného života. Z těchto předmětů následně vzniklo Národopisné muzeum v Praze. V mnoha regionech se před velkou výstavou v Praze uskutečnily také regionální národopisné výstavy. Na Těšínsku se v roce 1894 konala Národopisná výstava v Orlové, kde byla mimo jiné předvedena slezská svatba. Podobné akce se v Orlové následně konaly i po 1. světové válce, ať už to byl Matiční den, Národopisné slavnosti či Majáles.

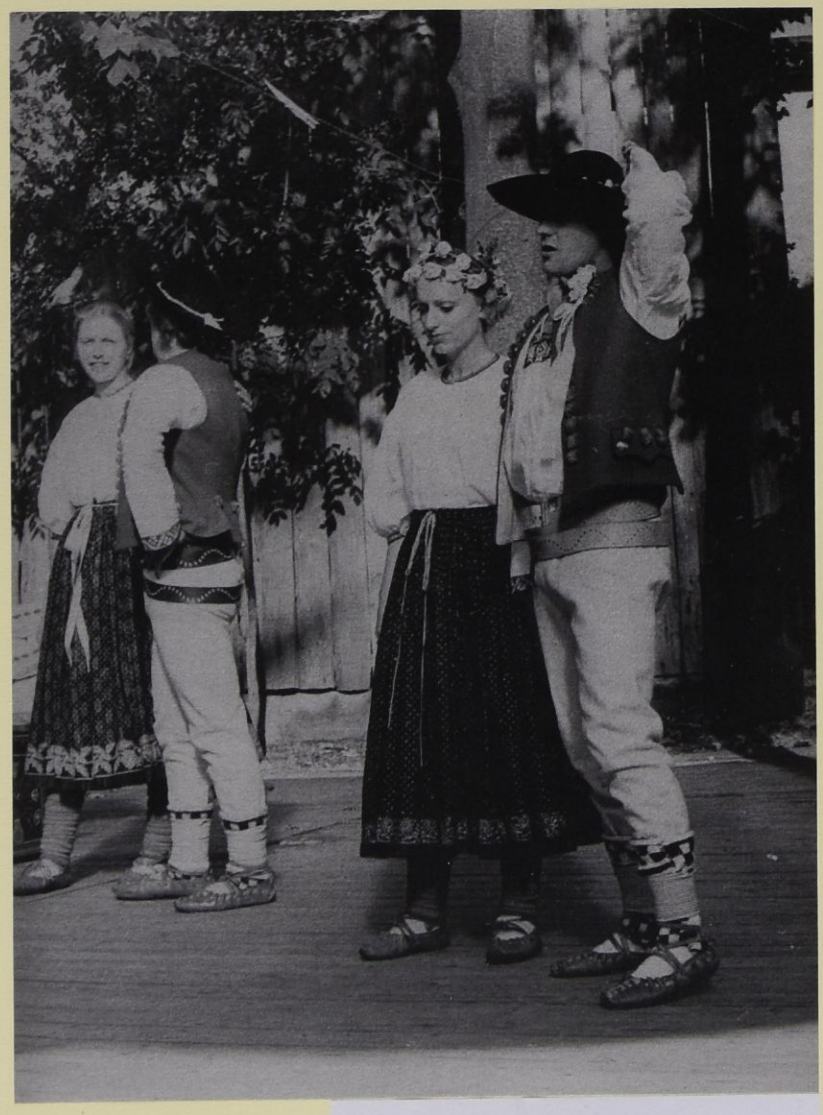

Muzikanti z Jablunkova a okolí po zkoušce na muzejní slavnosti v Orlové
(Jablunkov 23. 5. 1937)

V 50. letech 20. století začaly vznikat první folklorní soubory, které převedly lidové tance, písně a zvyky do jevištní podoby. Pro část lidové kultury to znamenalo zánik, protože některé projevy nebylo možné přenést na jeviště. Pro jiné zase druhý život, byť v omezené a pozměněné formě pouze na jevišti. Ku příkladu tance byly upraveny tak, aby tanečník byl co nejvíce čelem k divákům, tanečnice se musí točit stejně, což v původním tanci nebylo možné. Ale právě díky folklorním souborům a jejich členům se kroje, písně a tance dostávají zpět do své původní podoby i funkce. Jsou to právě členové folklorních souborů, kteří tančí a zpívají pro svou radost nejen na zkouškách. Při různých setkáních tančí a zpívají to, co se naučili v souboru. Zpívají také doma svým dětem i sobě pro radost. Kroj používají jako slavnostní oděv, vdávají či žení se v něm nebo jej oblékají na křtiny svých dětí. A tak dávají třetí život krojům, písním i tancům.

Skupina tanečníků a hudebníků z Jablunkova a okolí po zkoušce na muzejní slavnosti v Orlové
(Jablunkov, 23. 5. 1937)

Tanečníci v goralských krojích při vystoupení
(Folklorní soubor Javorový, 1979)

Tanečníci a hudebníci z Jablunkova a okolí po vystoupení na Matičním dni v Orlové. Ženy v těšínských, muži v goralských krojích.
(Orlová 1. srpna 1926)

Folklorní soubor Slezan při vystoupení v Karviné, 1959

Tanečníci z Jablunkova a okolí na Matičním dni v Orlové. Ženy v těšínských, muži v goralských krojích.
(Orlová 1. srpna 1926)

Dívky v těšínských krojích při vystoupení
(Majáles v Orlové, 1934)

Tanečníci z Jablunkova a okolí na Matičním dni v Orlové. Ženy v těšínských, muži v goralských krojích.
(Orlová 1. srpna 1926)

Dívky v těšínských krojích při vystoupení
(Majáles v Orlové, 1934)

Dívky v těšínských krojích čekají na vystoupení
(Majáles v Orlové, 1934)

Krojovaní tanečníci v průvodu
(Majáles v Orlové, 1934)

Folklorní soubor Olšina při vystoupení
(Strážnice, 2016)

Poslední zkouška před vystoupením
(Folklorní soubor Slezan, Velká Bystřice 2018)

Národopisné slavnosti Těšínska v Orlové 27.-30. května 1937.

J. POLÁŠEK A SPOL. HOLEŠOV

HRADEC 1955

KRAJSKÝ FESTIVAL
LIDOVÝCH PÍSNÍ A TANCŮ
27. A 28. SRPNA

Tisk: Moravská Grafia, n. p., závod 02 Opava 556/1955

T 21.089

Stadt Freystädter Tracht.

Měšťané z Fryštátu

Muž je oblečen podle šlechtické módy z konce 18. století. Oděv měšťanky byl nejspíše vzorem pro venkovské ženy, protože šátek na krku se nosil stejným způsobem i v okolí Orlové. Inspiraci si orlovské selky vzaly také z čepce a sukně se živůtkem, které jsou ze stejného materiálu, tak jako u této fryštátské měšťanky.

Obyvatel nížiny u Těšína

Muž z okolí Těšína má na sobě přiléhavé nohavice z modrého sukna se dvěma rozparky. Tyto nohavice jsou sice podobné slováckým, ale přesto mají jiný střih. Kabát i vesta jsou ušité ze stejného materiálu jako nohavice a v jejich zdobení jsou patrné vlivy vojenských uniforem.

Ženský kroj z Těšínska

Dívka je oblečena do sukně sešité se živůtkem. Toto vyobrazení dokazuje, že tzv. těšínská sukně je pozůstatkem gotického celistvého oděvu a nikoli vlivem empírového zvýšení pasu, protože v době vzniku obrazu se empír teprve dostával do šlechtického prostředí u nás. Živůtek je lemován zlatou portou a sešněrován stříbrným řetízkem. Bohatě vyšívané rukávce zdobené krajkou jsou u krku sepnuty stříbrnou spinkou. Šperky byly tedy v krojích běžně rozšířeny již na přelomu 18. a 19. století.

Obyvatel vyšších hor

Muž má oblečeny přiléhavé soukenné nohavice a dlouhou rovnou košili. Přes ramena má přehozenou hnědou „huňu“ archaického střihu. Na nohou má kožené krpce připevněné červenou šňůrou a v ruce „obušek“ nezbytný pro práci v lese.

Bewohner des höhern Gebürges.

Z obce Dětmarovice

Na tomto páru můžeme sledovat prolínání prvků jednotlivých oblastí. Žena má tzv. těšínskou sukni s modrotiskovou zástěrou, nošenou v okolí Těšína a měkký vzorovaný čepec, který známe z okolí Orlové. Pod paží drží svinutý damaškový ubrus. Mužův oděv se podobá spíše sedlákům z Poruby (dnešní část města Ostravy). Soukenný kabát mu zakrývá téměř celou postavu a není proto vidět, co má pod ním.

Svatební den je dodnes jedním z nejvýznamnějších předělů v našem životě. Sňatkem se měnilo jak společenské postavení novomanželů, tak i bydliště a oděv. Větší změnu zaznamenávaly dívky, které byly v den své svatby začepené. Musely nosit čepec jako symbol svého stavu. Kromě toho se většinou přestěhovaly do manželovy rodiny, kde se musely přizpůsobit zavedenému chodu domácnosti. Nezapomínejme, že manželství bývala často domluvená a mladí lidé si mnohdy nemohli svobodně vybrat partnera. I přesto se každá dívka toužila vdát, protože společenské postavení „staré panny" bylo horší než vdané ženy.

(Svatebčané z okolí Bystřice, 1. polovina 20. století)

Atelier Rosmarin
Trinec-Trzyniec-Trzynietz

Foto Kajzar
Teschen

ATELIER Rosmarin TŘINEC

Těšínská plena byla po obvodu zdobena paličkovanou krajkou a v rozích je bohatá výšivka s květinovými vzory zhotovená bílou nebo smetanovou nití. Vázala se „na spušč“ tak, že dva cípy se v týle svázaly do uzlu a cíp s nejbohatší výšivkou jej překrýval, stejně jako u goralské pleny.

Mužská goralská košile je na prsou zdobená červeno – černou křížkovou výšivkou. Dále se vyšívaly okraje rukávů a otvor pro hlavu.

Spinka

Lancušek k těšínskému kroji

Hočky se vyráběly buď odléváním z forem nebo technikou filigránu, tedy stáčením tenkého stříbrného drátku.

Orlovský čepec
Ženy z Orlovska nenosily přes čepec šátek ani plenu, proto na čepcích vznikl prostor pro výšivku. Starší čepce byly šité z tylu. Novější se šily z plátna a zdobily se flitry a korálky, případně stuhami.

Goralský čepec
V horských oblastech Těšínska nosily ženy síťované čepce, přes které si uvazovaly šátky nebo vyšívané pleny. Výzdoba se tedy soustředila nad čelo, kde byla vidět.

Goralská plena byla zdobená černou nebo červenou křížkovou výšivkou v rozích a měla čtvercový tvar (přibližně 100x100 cm). Tato tzv. „rožkula“ se vázala přes síťovaný čepec tak, že dva cípy se převrátily dozadu a svázaly červenou stužkou, aby byla vidět výšivka ve všech třech rozích.
Plena „na spušč“ byla větší asi o 30 – 50 cm a kromě výšivky ji zdobila také paličkovaná krajka. Na rozdíl od „rožkuly“ se vázala přes temeno hlavy do rohu tak, aby největší vyšívaný cíp byl na zádech, zbylé dva se svázaly v týle na uzel a jeden z nich byl u ramene viditelný.

